ДЛЯ БУМАГ

С. Каралаев

Чоюкенин Омур баяны.

(биография Чоюке)

рецензия Маленова

Ч. Айтматов атындагы тил жана адабият институту
Кол жазмалар фондусу
Инв. № 151а
Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы

Институт языка, литературы
Рукоп. фонд
Инв. № 151а
10 окт. 1979 г.
Кирг. ФАН СССР гор. Фрунзе

Институт языка, литературы и истории
Рукоп. фонд
Инв. № 1996
13/IX 50.
Кирг. ФАН СССР гор. Фрунзе

151а

Институт языка и ... истории
Инв. № 151 а / ~~1996~~
~~8/II-58 г.~~
Кирг. ФАН СССР гор. Фрунзе

Рукопись передана в фонды в 1958 г.

[signature]

Рецензия

„Чоюкенин өмүр баяны" көлөмү $8\frac{1}{2}$ барак, кол жазма. Сектордун тапшыруусу боюнча жазып тапшырган жомокчу Саякбай Каралаев. Кол жазмадагы материалда белгилүү жомокчу Чоюкенин өмүр баяны, манасты кантип үйрөнгөндүгү жазылган. Сектордун фольклордук фондусунда Чоюкенин бүт өмүр баянын ичине алган материал жок. Ошондуктан Саякбай Каралаев тарабынан жазылган кол жазманы фольклордук фондуга алууга болот.

Тамыш

30/IX 50г.

Т. Камалиддинова

Принять в фонд ИЯЛИ. [illegible] 9/IX-1950г.

Биографических сведений о Чоюке, сообщаемых Каралаевым, в фондах не имеется. Следует материал в фонды принять и оплатить по установленным нормам.

5/IX 50г. Балтин

инв № 70. Чоюкенин өмүр баяны

Чөгөкенин өмүр баяны

Чөгөкe Өмүр уулу арык уругунан, арыктын ичинен Байым уулдарынан.

1863-жылы Кара болток деген жерде кедей үй-бүлөсүнөн туулган. Бир атадан беш эркек төрт кыз болгон. Тогуз баланы бага албай жокчулуктун каатын көп тарткан адам болгон.

13-жашка чыкканга Чөгөкe эне-атасынын карамагында жүргөн экен. 13-төн 18 жашка чыкканга байлардын коюн кайтарып жүргөн.

18-ден 20 жашка чейин Калемисе деген ак-сүйүр орусуна суу сугарып, чөбүн чаап, тезегин оруп, күнүмдүк оокатын албастан иштеп жүргөн экен.

Бир күнү суу сугарып, чалчып-чарчап, катында жок балада жок, катын-бала болууга чарада жок, кездемеден шым жок, жаргактан кылган шым жоон санга чейин кабып кеткен экен. „О, чиркин ай, жалбырактан чаб кылдым, эй, жараткан саган не кылдым, кээ бирөөнүн мингенин жорго кылдың, кээ бирөөнүн кийгенин торко кылдың" — деп ыйлап талыгып турганда, Семиз белдик Кененбай кырк жигит күткөн адам эле, ошол Кененбайдын жигити Жалмамбет тике деген ~~жо~~ менен

„О курган, Чочке эмне кылып турасың"-деп
баштырып кемишеп.
– Ой эмне кылып турайын, жардылыктын,
жоктуруктун укуругунан кутулалбай тура-
мын.

Ошондо жалмалмбеп: „О Чирним ай

Жалның барда жалыйган
жаман эрдин белгиси дейт

Шыныш ℰ лай куйругуна чыгып катып калыптыр,
сөзүндөн өрт куйуп турган немгой экениң,
кээ биреөдөн бир миң жылкы бар, тогуз
кайрылган бир да киши жок ошону бору эле
жей жатпайбы, бору деген жатпан иткө, ошол
итче да жоксуңбу,[x] жалынсаң да жыл өнкү ай
жылкыны кайтарып берсең да, оз ыразылыгың
менен бир тай бербейт, ошондуктан, коргоосун коргоо,
комосун комо уурдай, жалынып байтайсыңбы

Орустун бир болкосуно (булка) күндөй-
түшөй суу сугарып сени кийсе кудай кый-
най жерлөп, неге биз менен дейт.

Карныра деги чоң жайлоо бар, ошо кадим-
кидей шаар салынган, анда калмактар казах-
та, кыргыз да бар. Ошол жерге барып биз менен
бирге жүр.

Ошол жерден Жаманмамбет теке бир тай берди, ошол тайды минип алып, алардын эр-чыт карпырага бардым.

Бир уйгурдан маибу алып берипсип, уйгурдан нурга түрдей экоо эелин кебипшеб. Эр токуму менен бир бэзи уурдей келишиб мени мингизишип, сен туз эле келебайдык атлыша кетсин деп. Бул бэз уурдалып келинген бэ болгондуктан, тааныса кармай алабы деп, качууга киришитим.

Күтүргөн булак, сандал булак деген кишини тербес токой-читтин арасындан жалгыз аяк жол менен келе жатқан элем. Бутком богом ымыр-чымыр болуп, коркуп келе жатып Кызыл-кыз деген жерге жетип калдым.

Жан жүрбөгөн, жалгыз кана чуру жерге жаа эле, өзүмөн өзүм эле думбулдок чыккансып эле, түпбүлдөк чыккансып эле корко баштадым.

Башта жан жүрбөгөн жолдо асымда бугунун эки мүйүзү каркайып эле тигилип калыптыр, муну көргөндө кулагыма уу-чуу туш уюб коюм бозоруп, эчтекени көрбөй калдым.

Серкенин кашасы деген карагайы жок бир алуу жер бар эле, ошол жерге баргыча бооз уй тигилип калыптыр. А мен өлүмүнө, бул эми-деген немееб деп ан-таң калдым.

Үйдүн эшиги түрдүгү тургай экен.
эшигинин алдында чылыган карагайдан бир тоо сары эчки малы турат, ошол малы га алып барып тор бээни байлап ~~та~~ жатсам үйдөн кара сур келин чыкты. Ал келин өзүнүн усеасына, келбетине, өзүнүн көрнөмдүгүнө көз чайтырып карасаң, адам баласынан бөлөкчө көрүнөт көзүмө.

— Кел балам, биздин баатырдын каалаган баласы сен турбайсыңбы, сени эки күндөн бери күтүп жатпык эле, ата балам, бек жакшы болбоду,
Кыбыр чалган жол болуп, кылычтын баары көзгөй,
аз кана эмес мол болуп, адамдын баары көз олуп,
эл эсебин алганда кырк эки туман кол болуп,
баштыгы Манас зор болуп, ааламга кыйбас жан болуп,
Акылман Бакай кан болуп, Бээжинге казат жол
жүрүп бараткандa, балам, бираз кечиктедиңби?

Ошол Манастын айымы Каныкей деген мен болом. Узулгонун улап, чачылганын жыйнап ошол кырк эки сан колго кулазыгын камдап аш-тамагын даярдап турган да жакшы келбедиңби ~~деди~~ балам деди дейт. Бул үй эмес Кан Манастын ордосу. Мунун тышы бир ичи миң. Бу кайталыша ордонун кырк торо аты менен батуусу, эр жагына каркар шер ордо атышып жатуусу.

Кел балам бул ордого кире кет деди дейб.

Кетпеген жеримден тер кетип, тирүүлүгүмдөн өлүгүм жакшы болуп, тиги кишиден жаман көрүндүм. Кир балам кир дейт эшик ачып кысабай берди. Үйүнө кирсем, килем, жибек буюмдар төрдөн чыгып, дүнүйө жайнап турган экен мунун кайсы токоюм менен басам деп бек коркундум.

Эки жагымды карасам, тасторкон жайылып турган эт, казы-карта, чучуктарды кептелей койгон экен. ~~эт - боорсок~~ жайнап калган экен.

Табагында керемети бар өзүмдөн өзүм көрүндүм, ага болбой эле балык алып барды, табактардан даам тат дейт. Мен бүтүмдүн жаманынан коркунун төргө чыккандан коркуп асылымдагы бир гана табактан жей баштадым. Жеген сайын табактагы тамак түгөнбөсөн көбөйүп жатты. Жей курсагым тойгондон кийин балык алып кет айтты.

~~Ата~~ Айлың ~~жер~~ боксого көчүп кетти, жолуңа барсаң бир токсу чыгат, ошол токсуну оторуп алып айлыңа барда ошону Манастын арбагына атап сой. Сагындык, бектемир деген киши бар ошону чакырып алып Манасты айтып бергин, а десең эле Манас өзү эле оозуңа келе берет дейт, бар Эми балаң жолуң болсун деди.

~~Ошондон, т~~ ошону укканда кийин ойдо түшө калсам, эч ким жок өзүм эле турам, ~~үй~~ балык үйдө, ал да жок. Бул бир укмуш шумдук мен өлөмүн деп, корктум, айка минип алып үйдө коздоп жонодум.

жүрүп айдуруп Бозчук деген жерге келдим. 6

Ошол жерден бир-эки киши жолуктур, бирөө кара суу, экинчиси Кыткыныл жигит экен, экөөнүн тез айтары, шабла шайы келишкен экен.

~~Ст~~ Кыткыныл жигит суу айткан ~~Алмамбеттин уулу кулгого~~ кара суу тигип буурул айткан ~~Сеитбай деген~~ болуп, Мен кулгого Сен баатырдын уулун Баланкага тогой келе жаткан экенсиң, эми сен бизди да жебей жүр.

Булардан ары жүрүп жүрүп ~~[illegible]~~, үй, айылга келсем, эл гыш эле көчүп кеткен экен. Баягы алдын айткан туура болуп токту жолукту, аны союп алып үйгө бардым. Айтам омур асанкайгулуу киши эле, балам бал эле кулуу омун кандын эле тирилип келдиңби деп.

токтуну абама союп бердим, болгон окуянын эч ким айтпастан тим болдум.

Бир жумадан кийин түшүмдө, айдай сакалы ак мешен Алмамбет келип, Сен убадаңды эмне үчүн айткарбайсың деди деп.

Сенин иниң сорун жаатып тыр ошону аламын-түгөл сен айтасыңбы дегенде акыбалым айтпайын айтайын дегенден башка эч теке айталбадым.

Эртеси туруп алып, жанымды кой байко деп, Сенин бекге (Кененбайга) качып келдим.

Кененбайга барсам, ал мени мал жигит болгон-деп жигит кылып алды.

Айбашындагы Чаар айгыр Чар деген жеринде жылкысына бардык. Ал жерден Кененсарынын Тыным сейт Чыкгыш деген кишиден бир чаар

ат алып берди. 7

Балам ушуга атты алып келе бергин деп жолго салап. Жолго чыкканда чаар атты жетелей алып ~~ж~~ эки жолдо Манастын бир атын көрөйүн деп Манастын атын көрдүм.

Канча атын, канча калганымды билбеймин, атты чаңкыласам тартынды, чу деп артымды карасам артымда тебетейин баса кийип Кененбай жүгүрүп отурган экен. Аны көрө калгандой эле чочуп кетип аттан кое таштадым.

- Кененбай балам сага кудай берген турбайбы, Манастын арбагы сени колдогон турбайбы айтуучуң ашыр деди деп

Үйүнө келип Кененбай бир ак боз бээни союп ~~то~~ элди чогултуп, балам айткын деп кыйнап бир күн бир түн айткандан кийин. Тумшугум бир жер сызып чаргай жыгылдым башка атынын көрбогондон кийин.

Же алгандан кийин, бул Кененбай жанымдан кайбейт экен деп Таласка качтым да кеттим. Жүрүп отуруп Таласка келип, оюмдун минген атымды бир токуму менен бир семиз тайга сатып~~алып~~. ~~Ал~~ тайды Манастын күмбөзүнө алып барып, Манастын арбагына арап түлөп сойдум. Эти элге таратып берип бүткөндөн кийин, түн ортосу чейинде Манастын жылмайганын көрдүм.

Ушуну көргөндөн кийин оюмдан оюм эле Манас айтсам экен деп [illegible] калап.

Ким мени Манасты айткын деп айтар экен-
деп турганымда, ал тоодой болгон чоң ат мин-
ген бир кишиге жолугат, күйөө болуп бердиң
эл, күйөө ичинде кызыл баш Кудай берген деги
мен болом деди. Ошол кишиге жомокчу болуп
эки жыл жүрдүм, Чычкан деген жерде Кара баш
деген кишиде эки жарым жыл жомокчу болдум,
эми, жерин сагынбаган эр болобу деп, ~~Тептек-~~
элге Тап келе жатып Тептектин алдындагы
Жедикашка деген жерде Балабайыч деген де
2 1/2 жыл турдум. Мындан кийин элге
барып, үйлөнүп, эки баламды болуп, эл ~~бай~~
арасында эл болуп отуруп калганда
1916-жыл болуп, эл үркүп Текес деген кытай
шаарына бардык. Ошол жерде келбе менен
үй-бүлөөм ооруп, өлүп калышты.
Жалаң ~~курсактын~~ тамактын айынан Кыдырбай-
деген Зайсан деген де кызмат кылып калдым.
Бул киши мени туугандай экен. Өтүнө чоң
жагып берип Кыдырбайга Манасты айтып
бердим.
Ошондон карып-арып отуруп Советтин элине
келдим деп. Текес деген жерде Текесбай
деген элде жашап турдум ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

Чоюке узун бойлуу, чай жаак, сыйра сакал
сары киши болгон.

Чоюке Манасты чоң казаттан баштап Каныкейди тентишкенге чейин айткан.

Семетейди бүт айтуу, Сейтекти айткан айтпаганымды билбейм, уккан эмесмин.

айткан Саякбай Каралаев

ноябрь 1948-жыл.

Акылбектин өмүр баяны.

Акылбек мен көргөн кезде узун бойлуу кесек жарды киши болучу. Эки өтүгүнө эки киши кайгандай, кошоло сакал киши болгон, каштары салаңдап турган. Өзү Кытай уругунан, Колдун башында Сартологой деген жерде туулган.
Отурганда жөн отурбай, дайыма эле куушуронуп бардай отурган киши эле.
~~1917-жылында~~ Эл үркүп, кайтып келгенде үй-бүлөсүнөн айрылып, каргаганда жалгыз калганда уулунун (1917) колунда багылып жатып 82 жашка чыгып өлөт (1835 жылы туулган).

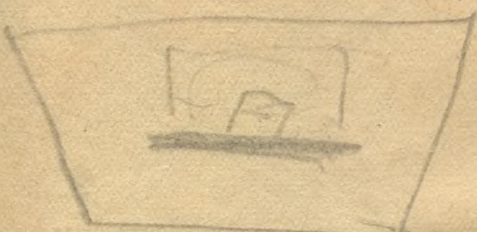

Цена 2 руб.
Артикул 920-16

Промкомбинат
Свердловского Райисполкома

т. ЛМС з. 62—30000 3-1-50